

Scientific journal

PHYSICAL AND MATHEMATICAL EDUCATION

Has been issued since 2013.

Науковий журнал

ФІЗИКО-МАТЕМАТИЧНА ОСВІТА

Видається з 2013.

ISSN 2413-158X (online)

ISSN 2413-1571 (print)

<http://fmo-journal.fizmatsspu.sumy.ua/>

Тарасова Т.Б. Адаптація першокурсників до організаційних форм навчання в закладі вищої освіти. Фізико-математична освіта. 2019. Випуск 3(21). С. 150-156.

Tarasova T. Adaptation of first year students to organizational forms of higher education. Physical and Mathematical Education. 2019. Issue 3(21). P. 150-156.

DOI 10.31110/2413-1571-2019-021-3-022

УДК 378.046.2

Т.Б. Тарасова

Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка, Україна

tarasovtb1@gmail.com

ORCID: 0000-0003-0353-7199

АДАПТАЦІЯ ПЕРШОКУРСНИКІВ ДО ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ФОРМ НАВЧАННЯ В ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

АНОТАЦІЯ

Формулювання проблеми. Адаптація до навчання у вищій школі є однією з вирішальних умов успішності навчально-професійної діяльності студента і, відповідно, професійної підготовки майбутнього фахівця. У статті представлені дані, що стосуються стану адаптації студентів першого курсу до основних організаційних форм навчального процесу у ЗВО.

Матеріали і методи. Основним методом дослідження був авторський опитувальник, що складається з 17 питань як відкритого, так і закритого типу. У дослідженні взяли участь 86 першокурсників інституту історії і філософії і фізико-математичного факультету. Обробка результатів проводилася з використанням програми "Microsoft Excel".

Результати. 1. Організаційні форми навчання у вищій школі створюють певні труднощі практично для всіх студентів першого курсу. Найбільші складності для всіх досліджених студентів викликають семінарські заняття. За всіма видами навчальної роботи більше труднощів зазнають випускники сільських шкіл і ті, хто живуть в гуртожитку. Гендерні відмінності: на фізико-математичному факультеті з великими труднощами стикаються жінки, а в інституті історії і філософії – чоловіки. 2. Лекційні заняття всі першокурсники відвідують задовільно, але систематично над лекційним матеріалом працюють виключно мало. 3. До практичних та семінарських занять переважна більшість студентів готуються не заздалегідь, а напередодні. 4. При підготовці до занять та іспитів першокурсники в першу чергу користуються матеріалами Інтернету. На другому місці для студентів фізико-математичного факультету – власні конспекти, а інституту історії і філософії – рекомендовані підручники. 5. Самостійній роботі всі першокурсники приділяють незначну увагу, пов'язуючи її в основному з необхідністю готуватися до практичних та семінарських занять.

Висновки. Отримані результати свідчать про недостатню адаптованість студентів першого курсу до основних організаційних форм навчання у вищій школі. Необхідно: 1) продовжити дослідження щодо сформованості навчальних інтелектуальних навичок, структури навчальної мотивації та емоційного стану студентів; 2) активізувати роботу по наданню студентам першого курсу необхідної психолого-педагогічної допомоги.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: вища школа, студенти першого курсу, адаптація до навчання, види адаптації першокурсників, навчально-професійна діяльність, організаційні форми процесу навчання.

ВСТУП

Постановка проблеми. Вступ до закладу вищої освіти (ЗВО) – значна подія в житті молоді людини, що є, з одного боку, логічним підсумком багаторічної цілеспрямованої навчальної праці та самовиховання, а з іншого – відкриває новий, перспективний і відповідальний етап у житті. Переважна більшість першокурсників в перші тижні навчання переживають бурхливі позитивні почуття в зв'язку з досягненням важливої мети і відчувають серйозну надію на те, що зможуть ефективно навчатися, готуючись до обраної професійної діяльності, а також цікаво і змістовно проводити дозвілля в студентському середовищі. Однак, через деякий час (як показують дослідження найчастіше через два-три місяці) значна кількість першокурсників починають переживати дискомфортний стан, пов'язаний як з труднощами в навчанні, так і з проблемами входження в соціальну сферу навчального закладу, що свідчить про невдачі, складності і недоліки в процесі адаптації першокурсників до навчання в ЗВО. Адаптація першокурсників до навчання в ЗВО, без перебільшення, є запорукою успішності, як навчання, так і позанавчального спілкування студентів. Як показують і спеціальні дослідження, і професійні спостереження викладачів різних ЗВО адаптація першокурсників до навчання далеко не завжди відбувається успішно, у багатьох студентів виникають дезадаптаційні стани, які в ряді випадків набувають хронічної форми. При цьому очевидно, що процес адаптації першокурсників до навчання не повинен

проходити стихійно, найчастіше він вимагає активного впливу і управління. Природно, що допомога першокурсникам в їх входження в нову ситуацію діяльності і життя в умовах ЗВО найбільш дієвою і продуктивною буде за умови знання психологічних особливостей, факторів і умов адаптаційного процесу.

Аналіз актуальних досліджень. Адаптація, як пристосування людини до нових для неї умов життя і діяльності, являє собою складне багаторівневе явище, що охоплює практично всі прояви особистості: від психофізіологічних до соціально-психологічних. Успішна і досить швидко адаптація забезпечує людині високу продуктивність діяльності та емоційний комфорт в нових для нього умовах.

При розгляданні проблем адаптації першокурсників до навчання в ЗВО дослідники виділяють різні її напрямки та аспекти. Так, дослідники (Дьяченко, & Кандыбович, 2006.) вказують на три взаємопов'язані аспекти адаптації першокурсників до навчання в ЗВО: біофізіологічний, психологічний, соціально-психологічний.

Біофізіологічний аспект адаптації в першу чергу пов'язаний зі змінами в звичному ритмі життя і рівні навантаження. Як правило, перехід до навчання в ЗВО "здає" новий режим дня і вимагає формування нових часових стереотипів. Найчастіше труднощі перебудови часових стереотипів пов'язані з переходом до навчання в іншу, ніж в школі зміну. Навчання в ЗВО різко підвищує рівень навчального навантаження. У перші тижні першокурсник відчуває буквально "обвал" нових видів роботи, занять, завдань, більшість з яких є практично не знайомими. Студент починає фізично і психічно втомлюватися, що особливо яскраво проявляється у тих першокурсників, які покинули рідну домівку і почали самостійне життя в гуртожитку. Можна з упевненістю стверджувати, що успішність біофізіологічної адаптації студентів-першокурсників багато в чому залежить від успішності їх адаптації і до нових умов виконання основної діяльності студента – навчально-професійної тобто адаптації психологічної.

Психологічна адаптація першокурсників, на думку дослідників (Барановська, 2015.; Подоляк & Юрченко, 2006.) полягає в активному освоєнні студентами позиції суб'єкта навчально-професійної діяльності в ЗВО. При цьому досвід шкільного навчання далеко не завжди виявляється придатним. Зокрема, середній школі не вдається сформувати на достатньому рівні навички, необхідні для навчальної діяльності в ЗВО: конспектування лекцій і першоджерел, роботи з науковими текстами не навчального характеру, орієнтації в бібліотечних фондах, вміння осмислено, а не механічно використовувати інформацію мережі Інтернет і т.д.

Однак оволодіння студентами-першокурсниками позицією суб'єкта навчально-професійної діяльності в ЗВО передбачає не тільки якнайшвидше вироблення подібних важливих, але по своїй суті "технічних" навичок, а й розвиток, і зміцнення складних інтелектуальних навичок в структурі навчальної діяльності. До таких навичок в першу чергу слід віднести дії по навчальному цілепокладанню, самоконтролю і самооцінюванню. На думку психологів, які працюють в галузі педагогічної психології вищої школи (Дьяченко, & Кандыбович, 2006.; Подоляк & Юрченко, 2006.; Савчин, 2007.), навички саме таких дій є найважливішими психологічними компонентами вміння вчитися самостійно. Психологічна адаптація першокурсників стосується і сфери власне пізнавальних процесів. Зміст навчальних планів і навчальних програм сучасних ЗВО характеризується високою "інформаційною щільністю" і високим ступенем теоретичної узагальненості, що необхідно вимагає від першокурсників значного рівня розвитку абстрактного, теоретичного мислення. Крім того, навчання в ЗВО, що є, по суті, навчанням професійним, орієнтоване переважно на розвиток активного, самостійного творчого мислення, а в традиціях середньої освіти до сих пір, на превеликий жаль, переважає орієнтація на алгоритмічне, репродуктивне мислення. Тому дуже багато студентів відчувають труднощі в навчальних ситуаціях, що вимагають нестандартного підходу, вільного висловлювання власних думок, активної участі в дискусіях і т.д., (Городиська, Пантюк, & Міляева, 2014.; Каплінський, 2015.).

Оволодіння студентами позицією суб'єкта навчально-професійної діяльності в ЗВО по суті являє собою формування вміння вчитися самостійно, опанувати знання не стільки в умовах зовнішнього контролю і оцінки, скільки в умовах самоконтролю і самооцінки. Психологічна структура вміння вчитися, на думку багатьох авторів (Барановська, 2015.; Каплінський, 2015.; Подоляк & Юрченко, 2006.; Савчин, 2007.) є досить складним утворенням, що включає до себе не тільки вже згадувані інтелектуальні навички, а й досить високий рівень волевої саморегуляції. Студенту-першокурснику необхідно не тільки зміцнити і розвинути свої знання, інтелектуальні вміння і навички в умовах навчання в ЗВО, а й зуміти якомога швидше і успішніше зорієнтуватися в потоці нових форм діяльності і нових вражень. Тобто, першокурснику необхідно активно оволодіти соціальною роллю "студент", що передбачає не тільки власну психологічну, а й соціально-психологічну адаптацію.

Соціально-психологічна адаптація, як відомо, передбачає формування психологічних механізмів, завдяки яким особистість забезпечує собі безпеку і адекватну орієнтацію в новій соціальній ситуації, забезпечує можливість максимально успішно саморозвиватися без надмірних зусиль. У контексті адаптації першокурсника до навчання в ЗВО соціально-психологічна адаптація являє собою активне включення студента в соціально-психологічний простір ЗВО (Барановська, 2015.; Дьяченко, & Кандыбович, 2006.; Подоляк & Юрченко, 2006.), оволодіння відповідними цінностями і соціальними нормами. Соціально-психологічна адаптація першокурсника до навчання в ЗВО в першу чергу передбачає вироблення необхідних навичок спілкування з викладачами, на яке особливий відбиток накладає переважання самостійних форм навчальної роботи. Досвід спілкування з учителями середньої школи, навіть якщо він складався досить позитивно, далеко не завжди забезпечує успішність спілкування першокурсника з викладачами ЗВО. Такий стан пояснюється тим, що глибинна психологічна сутність процесу навчання в середній школі полягає у взаємодії вчителя і учня, у взаємному переплетенні їх діяльностей – викладання і навчальної діяльності, в той час як процес навчання у вищій школі будується переважно як спільна діяльність викладача і студента. У ЗВО, особливо в сфері наукової роботи спілкування студентів і викладачів здійснюється в рамках спільної діяльності, що має загальні для них цілі, дуже близькі, практично єдині мотиви і завдання. Такий рівень спілкування викликає у багатьох студентів, особливо молодших курсів значні труднощі і створює необхідність активної адаптації.

Соціально-психологічна адаптація передбачає і організацію оптимального спілкування з однолітками, студентами-однокурсниками. Для першокурсника це проблема подвійної складності, так як передбачає одночасне і входження студента в групу і створення цієї групи; засвоєння цієї групою соціальних норм і цінностей студентства ЗВО і

вироблення своїх внутрішньогрупових норм. Соціально-психологічна адаптація першокурсників передбачає і вміння протистояти, протидіяти своєрідному відволікаючому і розслаблюючому впливу помилково зрозумілої "романтики студентського життя". Перед кожним першокурсником встає проблема раціонального співвідношення навчання, громадської роботи та розваг і, як свідчать дослідження, не всім вдається успішно вирішити цю проблему.

Таким чином, адаптація першокурсників до навчання в ЗВО – явище складне і багатогранне, яке не завжди проходить успішно і пов'язане з рядом труднощів. У ряді робіт (Дьяченко, & Кандыбович, 2006.; Подоляк & Юрченко, 2006.) показано, що до кінця першого року навчання в середньому 1/3 студентів не можуть повною мірою включитися в процес навчання в ЗВО і відчувають різноманітні труднощі.

Мета статті. У даній статті представлена частина даних, що стосуються стану адаптації першокурсників до навчання в ЗВО, зокрема – адаптації до основних організаційних форм навчального процесу.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Дане дослідження присвячене проблемам психологічної адаптації до навчання в ЗВО і наше студентів першого курсу галузі знань 01 Освіта/Педагогіка спеціальності 014 середня освіта: історія (інститут історії і філософії) та спеціальностей 014 середня освіта: фізика і математика (фізико-математичний факультет) Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка. При цьому враховувалися як усереднені дані, так і виділялися показники різних категорій студентів, в залежності від гендерної приналежності; школи (міської чи сільської), яку вони закінчили; основи навчання (держбюджетна або комерційна) і умов проживання (з батьками або в гуртожитку). Мета цього дослідження полягала в тому, щоб визначити стан психологічної адаптації студентів першого курсу до особливостей організаційних форм навчального процесу у ЗВО. Досягнення цієї мети передбачало вирішення чотирьох взаємопов'язаних завдань:

- 1) виявити показник суб'єктивного оцінювання студентами першого курсу труднощів навчального процесу в ЗВО;
- 2) виявити показники психологічної адаптації студентів першого курсу до лекційних занять;
- 3) виявити показники психологічної адаптації студентів першого курсу до практичних та семінарських занять
- 4) виявити показники психологічної адаптації студентів першого курсу до самостійної навчально-професійної діяльності

Основним методом дослідження виступив авторський опитувальник, що складається з 17 питань як відкритого, так і закритого типу. Опитування проводилося два навчальні роки поспіль в жовтні місяці, анонімно, в ньому взяли участь 86 першокурсників ННІ історії і філософії та фізико-математичного факультету. Обробка результатів проводилася з використанням програми "Microsoft Excel"

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ОБГОВОРЕННЯ

Отримані нами результати, відповідно до поставлених завдань, полягають у наступному.

1. Показник суб'єктивного оцінювання студентами труднощів навчального процесу в ЗВО представлений на рисунку 1.

Виходячи із сутності адаптації, ми обробляли результати, виділяючи в першу чергу відповіді респондентів саме про відсутність проблем і труднощів в навчанні.

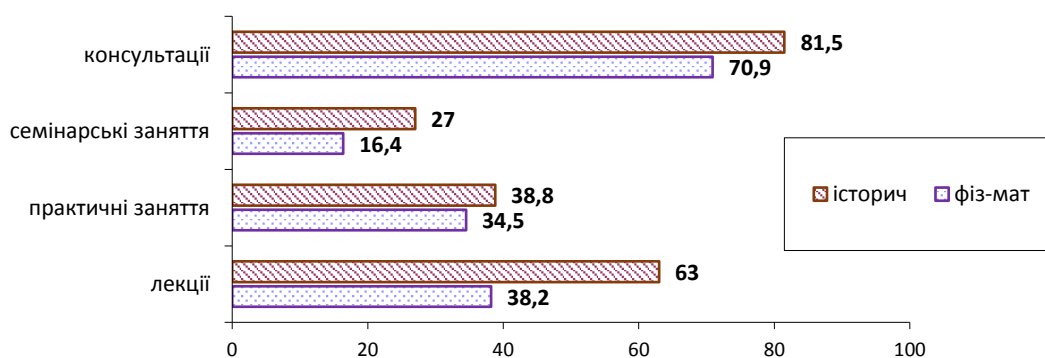

Рис. 1. Кількість (у %) студентів першого курсу, які вказали на відсутність труднощів у навчальній діяльності

Як видно, для усіх першокурсників обох найменшу трудність складають консультації, а найбільшу – семінарські заняття. При цьому, якщо особливо виділити впевнено ствердні відповіді, то кількість першокурсників, які зазнають труднощів у зв'язку з семінарами виявиться практично в 4 рази більше на фізико-математичному факультеті (54,5%), ніж в інституті історії і філософії (13,0%). Практичні заняття не створюють труднощів трохи більше, ніж для третини студентів досліджених спеціальностей, але тих, хто впевнено вказав на наявність таких труднощів на фізико-математичному факультеті (31%) в три рази більше, ніж в інституті історії і філософії (9,3%). І лекції більшою мірою створюють труднощі для першокурсників фізико-математичного факультету (61,5%) ніж студентів в інституті історії і філософії (38,2%). Ці дані свідчать про те, що в цілому студенти першокурсники фізико-математичного факультету відчувають дещо більші труднощі, ніж першокурсники спеціальності "історія". Однак важливо, що крім цих показових, але вельми усереднених даних, студенти різних категорій показали досить специфічні результати, які наведені в таблиці 1.

Таблиця 1

Кількість студентів-першокурсників різних категорій, які вказали на відсутність труднощів у навчальній діяльності (у %)

Форми навчальної роботи	Спеціальність	Стать		Закінчив школу		Основа навчання		Місце прожив.	
		Ч.	Ж.	Сільську	Міську	Ком.	Д.бюдж	Дом.	Гуртож.
Лекції	Фіз-мат	42,9	36,6	44,0	63,3	33,3	41,2	41,6	31,7
	Історія	66,7	60,6	45,0	73,7	43,8	61,2	69,6	58,0
Практичні	Фіз-мат	42,9	31,7	24,0	43,3	14,3	47,1	52,6	25,0
	Історія	23,8	48,5	20,0	50,0	34,6	46,4	52,2	29,0
Семінари	Фіз-мат	14,3	7,1	4,0	26,7	9,5	20,6	36,8	5,6
	Історія	23,8	51,5	10,0	53,1	30,8	46,4	69,9	19,3
Консультації	Фіз-мат	64,3	63,2	52,0	86,7	61,9	76,4	73,7	69,4
	Історія	76,2	87,7	75,0	88,4	80,8	82,2	91,4	74,2

В цілому, як видно, загальні особливості, що зазначені вище, зберігаються в різних категоріях студентів-першокурсників, однак, ясно проглядаються і особливості кожної з цих категорій. Так, в оволодінні новими формами навчальної роботи в ЗВО на фізико-математичному факультеті більше труднощів зазнають жінки (за винятком консультацій), а в інституті історії і філософії – чоловіки (за винятком лекцій). Гендерні відмінності не виявилися єдиним для всіх досліджених студентів, але інші категорії студентів-першокурсників проявили дуже подібні тенденції на всіх спеціальностях. Так, більше труднощів в оволодінні новими формами навчальної роботи в ЗВО відзначили випускники сільських загальноосвітніх шкіл, ніж міських; ті, хто навчається на комерційній основі, ніж студенти, що навчаються на держбюджетних місцях; ті, хто живе в гуртожитку ніж ті, хто живе вдома з батьками. При цьому, найбільш яскраві відмінності (від 10% до 50% опитаних студентів) стосуються найбільш складної для них форми навчальної роботи – семінарських занять. Очевидно, що питання про характер цих труднощів виходить за рамки даної роботи і вимагає додаткових досліджень. Однак, деякі причини труднощів першокурсників в оволодінні навчально-професійною діяльністю в ЗВО можуть бути розкриті при подальшому розгляді отриманих нами даних анкетування щодо організації першокурсниками своєї навчальної роботи в ЗВО.

2. Серед показників психологічної адаптації студентів першого курсу до лекційних занять найважливішими є показники відвідування лекцій і навчальної роботи над лекційним матеріалом. Як свідчать відповіді, переважна більшість студентів першого курсу намагається лекції не пропускати, і тільки 5,6% студентів-першокурсників інституту історії і філософії відзначили, що лекції відвідують рідко, а на фізико-математичному факультеті таких студентів взагалі не виявлено. Однак завжди відвідують лекції дещо більша кількість першокурсників інституту історії і філософії (57,4%) ніж фізико-математичного факультету (41,8%). При розгляданні відвідуваності лекцій студентами різних категорій чітко видно, що студентів, які завжди відвідують лекції явно більше серед випускників сільських шкіл, ніж міських (приблизно на 20-25%) і тих, хто живе в гуртожитку, ніж тих, що живуть вдома з батьками (приблизно на 12 -15%). Істотних відмінностей в відвідуваності лекцій студентами, які навчаються в ЗВО на різній основі не спостерігається. При цьому в інституті історії і філософії завжди відвідують лекції чоловіки на 10% більше, ніж жінки, а на фізико-математичному навпаки, жінки на 17% більше ніж чоловіки.

Що ж є найбільш частими причинами пропусків лекцій? Результати відповідей на це запитання представлені на рисунку 2.

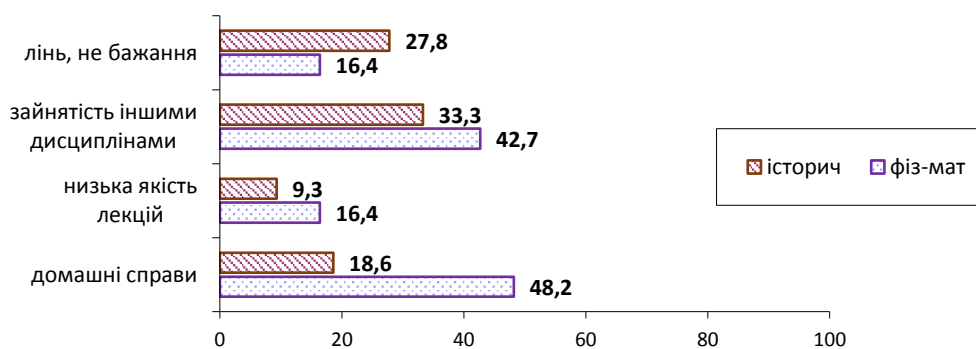

Рис. 2. Причини пропуску студентами першого курсу лекцій (у %)

Як видно, на фізико-математичному факультеті провідними причинами пропусків лекцій з'явилася зайнятість домашніми справами і іншими навчальними предметами (з незначним розривом у кількості студентів що їх назвали). Дві інші причини отримали рівну кількість голосів (16,4%) і посіли третє місце. В інституті історії і філософії теж виділяються дві провідні причини пропусків, які не дали великої різниці в кількості студентів, що їх назвали: зайнятість іншими навчальними предметами і лінь, небажання. На третьому місці – зайнятість домашніми справами і на четвертому місці з відставанням майже в 2 рази – погана якість лекцій. При аналізі причин пропуску лекцій різними категоріями студентів значущі відмінності помічені лише по деяких позиціях. Так, у всіх опитаних зайнятість домашніми справами як причина пропуску лекцій жінками називається приблизно в два рази частіше, ніж чоловіками. Зайнятість іншими навчальними предметами на фізико-математичному факультеті від лекцій відволікають частіше жінок (44,1%)

ніж чоловіків (28,6%), а в інституті історії і філософії, навпаки, на цю обставину частіше скаржаться чоловіки (33,3%), ніж жінки (15,2%). Крім цього на фізико-математичному факультеті чоловіки більше ніж жінки зізнаються в лінії як причини пропусків лекцій (чоловіки – 14,3%, жінки – 2,4%). Для всіх опитаних домашні справи відволікають від лекцій випускників міських шкіл, більшою мірою, ніж сільських, а завантаженість іншими навчальними предметами, навпаки, більше заважає міським школярами, ніж сільським. Інші розходження не є достатньо вагомими тому коливаються в межах 7-8%. Отже, в цілому відвідуваність лекцій студентами першого курсу можна визнати задовільною, а причини їх пропусків зрозумілими, проте, вимагають подолання.

Тепер важливо з'ясувати, як працюють першокурсники з навчальним матеріалом, отриманим на лекціях. Результати відповідей на відповідне запитання досить однозначно свідчать, що переважна більшість студентів-першокурсників працюють над матеріалом лекцій тільки при підготовці до семінарських або практичних занять, причому 5,5% опитаних першокурсників інституту історії і філософії і 2,8% фізико-математичного факультету не працюють з лекціями навіть в цьому випадку. Однак іноді з лекційними матеріалами в той же день все ж працюють 54,6% першокурсників фізико-математичного факультету і лише 29,6% студентів першого курсу інституту історії і філософії. Першокурсники різних категорій показали деякі загальні тенденції в роботі над лекціями, які не є, однак досить яскраво вираженими (відмінності у відповідях 10-17%). Так на тлі загального недостатнього рівня роботи з лекційними матеріалами все-таки трохи більшу активність проявили випускники сільських шкіл і студенти, які навчаються на держбюджетній основі. Гендерних відмінностей і відмінностей, пов'язаних з побутовими умовами (місцем проживання) не виявлено.

3. Показники психологічної адаптації студентів першого курсу до практичних та семінарських занять були проаналізовані за двома параметрами: за відношенням до попередньої підготовки до занять і за обраними джерелами інформації при цій підготовці. Результати, отримані за першим параметром, представлені на рисунку 3.

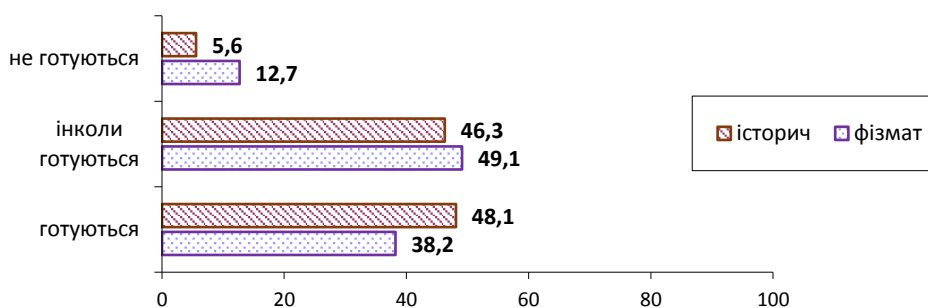

Рис. 3. Ставлення першокурсників до попередньої підготовки до семінарських і практичних занять (у %)

Як видно першокурсники інституту історії і філософії дещо частіше, ніж студенти першого курсу фізико-математичного факультету схильні заздалегідь готуватися до семінарських і практичних занять. В рамках цієї загальної тенденції проявляються і особливості різних категорій студентів. Тут найбільш важливо з'ясувати, хто ж більше всіх не схильний заздалегідь готуватися до семінарських і практичних занять і вважає за краще аврал напередодні (а може бути, взагалі не готується). Кількість негативних відповідей респондентів на запитання чи готуються вони заздалегідь до практичних та семінарських занять представлена в таблиці 2.

Таблиця 2

Кількість студентів різних категорій, які не готуються до семінарських і практичних занять заздалегідь (у %)

Спеціальність	Всього	Стать		Закінчив школу		Основа навчання		Місце прожив.	
		Ч.	Ж.	Сільську	Міську	Ком.	Д.бюдж	Дом.	Гуртож.
Фіз-мат	12,7	35,7	4,9	2,0	13,4	14,8	7,6	24,8	11,1
Історія	5,6	4,7	3,1	0,0	14,7	11,6	0,0	8,7	3,2

Таблиця ясно показує, що у всіх студентів виявляються загальні тенденції, але ступінь їх вираженості різна. Так, чоловіки меншою мірою, ніж жінки схильні готуватися заздалегідь, причому на фізико-математичному факультеті особливо. Менше ігнорують попередню підготовку випускники сільських шкіл, студенти, які навчаються на держбюджетній основі і ті, хто живуть в гуртожитку.

4. Показники психологічної адаптації студентів першого курсу до самостійної навчально-професійної діяльності. Даний аспект без перебільшення можна вважати стрижневим, так як навчально-професійна діяльність в ЗВО за своєю суттю є переважно роботою самостійною. Відповіді першокурсників на відповідні запитання анкети свідчать про те, що значимість і важливість самостійної роботи визнають в середньому лише 54% всіх опитаних студентів, що ніяк не може бути визнаним задовільним. А як часто студенти першого курсу займаються самостійною навчальною діяльністю? Відповіді першокурсників на дане запитання представлені в узагальненій таблиці 3.

Таблиця 3

Частота самостійної навчальної діяльності студентів-першокурсників (у %)

Займаються самостійною навчальною діяльністю	Фіз-мат			Історія		
	Часто	Інколи	Ні	Часто	Інколи	Ні
Паралельно до лекційного курсу	20,0	43,6	36,4	3,7	37,0	59,3
У вихідні дні	54,6	30,9	14,5	50,0	35,2	14,8
Перед семінарськими і практичними заняттями	56,4	18,2	25,4	59,3	27,8	12,9

Результати переконливо показують, що паралельно з лекційним курсом студенти першого курсу в цілому працюють недостатньо, але все ж першокурсники фізико-математичного факультету частіше ніж студенти-історики займаються самостійною роботою паралельно з лекціями. У вихідні дні та у зв'язку з підготовкою до семінарських і практичних занять всі першокурсники самостійно працюють практично з однаковою частотою. Студенти першого курсу різних категорій в цілому показали такі ж загальні тенденції, але є і деякі специфічні особливості, які можна наочно представити, виділивши в окрему таблицю (таблиця 4) кількість студентів першого курсу, які відповіли, що вони займаються самостійною роботою.

Таблиця 4

Кількість студентів-першокурсників різних категорій, що займаються самостійною роботою (у %)

Займаються самостійною навчальною діяльністю	Спеціальність	Стать		Закінчив школу		Основа навчання		Місце прожив.	
		Ч.	Ж.	Сільську	Міську	Ком.	Д.бюдж	Дом.	Гуртож.
Паралельно до лекційного курсу	Фіз-мат	64,3	65,6	66,0	70,0	76,8	67,6	68,4	65,0
	Історія	61,9	27,5	30,0	41,2	42,3	43,5	52,1	41,9
У вихідні дні	Фіз-мат	50,0	95,3	72,0	93,3	71,5	82,4	89,5	80,6
	Історія	88,0	87,9	75,0	76,4	76,9	92,8	85,2	90,4
Перед семінарськими і практичними заняттями	Фіз-мат	85,7	90,7	82,0	73,3	76,7	79,4	73,7	87,8
	Історія	88,7	87,9	100,0	85,3	88,5	89,7	80,9	96,8

Як видно, у всіх опитаних студентів спостерігаються досить подібні тенденції. Паралельно з лекційним курсом більш інтенсивно самостійно працюють випускники міських шкіл, у вихідні воліють самостійно вчитися жінки, випускники міських шкіл і ті, хто навчається на держбюджетній основі. Перед семінарськими і практичними заняттями більшою мірою займаються самостійною навчальною роботою випускники сільських шкіл; ті, хто навчається на держбюджетній основі і першокурсники, які живуть в гуртожитку. Такі в цілому досить невисокі показники зайнятості студентів-першокурсників самостійною навчальною роботою можуть бути пов'язані з недостатньою стимуляцією до цієї роботи, що вимагає додаткового дослідження.

Що ж, на думку студентів, може поліпшити їх самостійну роботу? Відповіді на відповідні запитання анкети ясно свідчать, що всі першокурсники першорядними способами вважають краще планування свого часу (приблизно 90% опитаних) і підвищення самоконтролю за рівнем знань і умінь (приблизно 85% опитаних). Посилення контролю з боку викладачів все опитані студенти першого курсу не вважають досить дієвим фактором. Це особливо яскраво виражено в інституті історії і філософії, де 55,6% першокурсників з приводу посилення контролю з боку викладачів відповіли негативно (на фізико-математичному факультеті таких відповідей 34,5%). З питання про фактори поліпшення самостійної роботи студентів (як ні в якій іншій!) першокурсники різних категорій висловили єдину думку і значущих відмінностей в їх відповідях не виявлено.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Отже, узагальнюючи отримані результати, можна виділити ряд провідних психологічних особливостей адаптації першокурсників інституту історії і філософії і фізико-математичного факультету СумДПУ ім. А.С. Макаренка до організаційних форм навчально-професійної діяльності.

1. Організаційні форми навчання в ЗВО, що є практично новими, створюють певні труднощі майже для всіх студентів першого курсу. Однак, найбільші складності для всіх студентів першого курсу викликають семінарські заняття. За всіма видами навчальної роботи в ЗВО великі труднощі відзначаються у випускників сільських шкіл; тих, хто навчається на комерційній основі, і живуть в гуртожитку. Гендерні відмінності не однакові: на фізико-математичному факультеті з значними труднощами стикаються жінки, а в інституті історії і філософії – чоловіки.

2. Лекційні заняття всі першокурсники відвідують задовільно, але систематично над лекційним матеріалом працюють виключно мало. Але все ж першокурсники фізико-математичного факультету систематичній роботі над лекційним матеріалом приділяють дещо більшу увагу ніж студенти-історики. При цьому і на фізико-математичному факультеті і в інституті історії і філософії випускники сільських шкіл і студенти, які навчаються на держбюджетній основі так само працюють інтенсивніше.

3. До практичних та семінарських занять переважна більшість студентів готуються не заздалегідь, а напередодні. Але серед усіх студентів першого курсу менш схильні до авралу жінки, випускники сільських шкіл, першокурсники, що навчаються на держбюджетній основі і ті, хто живе в гуртожитку

4. При підготовці до занять та іспитів першокурсники фізико-математичного факультету воліють користуватися власними конспектами, а студенти інституту історії і філософії – рекомендованими підручниками. Використання конспектів і розробок інших студентів, хоч і виявилось на останньому місці, по конкретним цифрам застосовуються першокурсниками нерідко, що більше притаманне першокурсниками інституту історії і філософії, ніж фізико-математичного факультету. При цьому частіше вдаються до використання чужої праці випускники сільських шкіл; студенти, що навчаються на комерційній основі і ті, хто живе в гуртожитку. Серед усіх опитаних випускники сільських шкіл менше, ніж випускники міських орієнтовані на використання при підготовці власних конспектів. Рекомендованими підручниками віддають перевагу жінки.

5. Самостійній роботі всі опитані першокурсники в цілому приділяють незначну увагу, пов'язуючи її в основному з "примусово-режимними" міркуваннями – необхідністю готуватися до практичних та семінарських занять. За фактори поліпшення якості самостійної роботи всі першокурсники першорядними вважають самоконтроль і самоорганізацію.

Отримані результати дозволяють зробити висновок, що процес адаптації студентів першого курсу до організаційних форм навчально-професійної діяльності у вищій школі знаходиться в стані становлення. При цьому

адаптаційні процеси незбалансовані і по відношенню до різних форм навчального процесу і по відношенню до різних категорій студентів. У зв'язку з цим вважаємо за необхідне, по-перше, продовжити дослідження процесу адаптації першокурсників до навчання в ЗВО щодо сформованості навчальних інтелектуальних навичок, структури навчальної мотивації та емоційного стану студентів. І, по-друге, психологічній та соціально-педагогічній службам університету, керівництву навчальними підрозділами потрібно активізувати роботу з надання студентам першого курсу необхідної психолого-педагогічної допомоги.

Список використаних джерел

1. Барановська Л. В. Педагогіка та психологія вищої школи. К. : НАУ, 2015. 240 с.
2. Городиська В., Пантюк М., Міляєва В. Педагогіка та психологія вищої школи. Дрогобич : ДДПУ, 2014. 307с.
3. Дьяченко М.И., Кандыбович Л.А. Психология высшей школы. Минск Харвест, 2006. 416с.
4. Каплінський В.В. Методика викладання у вищій школі. Вінниця: ТОВ "Ніланд ЛТД", 2015. 224 с.
5. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи. К., ТОВ "Філ-студія", 2006. 320 с.
6. Савчин М. В. Педагогічна психологія. К. : Академвидав, 2007. 424 с.

References

1. Baranovska L. V. (2015). *Pedahohika ta psykhohohiia vyshchoi shkoly [Pedagogy and psychology of higher education]*. Kyiv: NAU [in Ukrainian]
2. Horodyska V., Pantiuk M., & Miliayeva V. (2014) *Pedahohika ta psykhohohiia vyshchoi shkoly. [Pedagogy and psychology of higher education]* – Drohobych : DDPU [in Ukrainian]
3. D'jachenko M.I., & Kandybovich L.A. (2006) *Psihologija vyshej shkoly. [Psychology of higher education]* Minsk : Harvest [in Russian]
4. Kaplinskyi V.V. (2015) *Metodyka vykladannia u vyshchii shkoli. [Teaching methods in higher education]* – Vinnytsia: TOV "Niland LTD" [in Ukrainian]
5. Podoliak L.H., & Yurchenko V.I. (2006) *Psykhohohiia vyshchoi shkoly. [Psychology of higher education]* Kyiv: TOV "Fil-studiia" [in Ukrainian]
6. Savchyn M. V. (2007) *Pedahohichna psykhohohiia [Pedagogical Psychology]* Kyiv: Akademvydav [in Ukrainian]

ADAPTATION OF FIRST YEAR STUDENTS TO ORGANIZATIONAL FORMS OF HIGHER EDUCATION

T.B. Tarasova

Sumy State Pedagogical University named after A. Makarenko

Abstract.

Formulation of the problem. Adaptation to higher education is one of the decisive conditions for the success of educational and professional activities of the student and professional training of the future specialist. The article presents data concerning the state of the adaptation of first-year students to the main organizational forms of the educational process.

Materials and methods. The main method of research was the author's questionnaire consisting of 17 questions of both open and closed type. The study involved 86 first-year students of the Institute of history and philosophy and the faculty of physics and mathematics. The results were processed using the program "Microsoft Excel".

Results. 1. New forms of study in higher education create certain difficulties for almost all first-year students. The greatest difficulties for all the studied students are caused by seminars. Graduates of rural schools and those who live in dormitories experience more difficulties in all forms of educational work. Gender differences: at the faculty of physics and mathematics, women face great difficulties, and at the Institute of history and philosophy-men. 2. All first-year students attend lectures satisfactorily, but systematically work on lecture material only a little. 3. The vast majority of students prepare for practical and seminar classes not in advance, but on the eve. 4. When preparing for classes and exams, first-year students primarily use Internet materials. In second place for students of the faculty of physics and mathematics-their own notes, and the Institute of history and philosophy are recommended textbooks. 5. Independent work all first-year students pay little attention, linking it mainly with the need to prepare for practical and seminar classes.

Conclusions. The obtained results indicate the lack of adaptation of first-year students to the main organizational forms of education in higher education. Necessary: 1. to continue research on the structure of educational motivation and emotional state of students. 2. To intensify the work to provide first-year students with the necessary psychological and pedagogical assistance.

Keywords: higher school, first-year students, adaptation to learning, types of adaptation of first-year students, educational and professional activities, organizational forms of the learning process.